

קיום אירועים בבית כנסת והתניית תנאי בנוגע לקדושתו

הרב אברהם צבי גאופטמן, רב קהילת "שערי החומה"
בירושלים, וראש כולל דיינות בישיבת מרכז הרב

הקדמה

אנו חברים בקהילה אשר חלק הארי של פעילותה הוא תפילות ושיעורי תורה. עם זאת במשך השנים התעורר צורך קהילתי באירועים חברתיים כהרצאות, סעודות משותפות, טיולים ועוד. פעילות מבורכת זו הובילה למציאות של קהילה מגובשת אשר אירועים אלו הם חלק בלתי נפרד מחייה.

עד עתה התקיימו הפעילויות במבנה זמני שמשמש כבית הכנסת של קהילתנו. מאחר שמדובר במקום שלא נבנה מלכתחילה כבית כנסת, לא הייתה כל מניעה לקיים בין כתליו פעילות קהילתית אחרת. אך בימים אלו אנו עומדים לפני התחלת בנייתו של בית כנסת קבוע עבור קהילתנו. עובדה זו מעמידה אותנו לפני בירור חשוב בעניין אופי האירועים הקהילתיים שניתן לערוך במקום בשל קדושתו.

בית הכנסת הוא מקום שחלה בו קדושה, והדבר מחייב התייחסות מתאימה מצד הבאים בשעריו.

מצינו בגמרא במגילה¹ כי נהגו להתנות מראש כי בעת הצורך ניתן יהיה לעשות בבית הכנסת פעולות נוספות שבלא ההתניה היה מן הראוי להימנע מהן במקום קדוש זה.

1 כח, ב.

עלינו לברר אפוא כמה שאלות קודם שתחל בנייתו של מקדש המעט של קהילתנו:

- א. מהו גדרה של קדושת בית הכנסת?
- ב. מהם הדברים המותרים והאסורים לבאים בשערי בית הכנסת, וממילא מהו סוג האירועים שניתן לקיים בין כותלי המקום?
- ג. האם ניתן להתנות מראש תנאי בנוגע לקדושת בית הכנסת כך שניתן יהיה לערוך בו אירועים קהילתיים בלא הגבלה?
- ד. האם כדאי להתנות שלא תחול קדושת בית הכנסת כלל, ובכך למנוע מכשול מהעושים בבית הכנסת דברים שיש בהם משום קלות ראש?
- ה. האם רצוי בכלל להתנות מראש או שמא התנאי מוריד מקדושת בית הכנסת ויצא שכרנו בהפסדנו?

א. קדושת בית הכנסת

בדברי הראשונים מצינו שלוש שיטות בנוגע לקדושת בית הכנסת: יש הסוברים שקדושתו מהתורה, יש אומרים שקדושתו מדרבנן, ויש המדמים את הדבר לדינם של תשמישי מצווה.

1. קדושתו מהתורה

כתב היראים²:

“ויראת מאלהיך” – ציווה בהיכנס אדם למקדש או בבית הכנסת או לבית המדרש שינהג בהם מורא וכיבוד, דכתיב בפרשת בהר סיני “את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו” – לא ממקדשי אתה ירא אלא ממי שהזהיר על המקדש, פירוש מן הקב”ה. ומצינו בית הכנסת ובית המדרש שנקראו מקדש, דתניא בת”כ “והשימותי את מקדשיכם” מקדש מקדשי מקדשיכם – לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות, ואמרינן במגילה פרק אחרון “ואהי לכם למקדש מעט בארצות אשר הדחתים שם” – ואמר שמואל בר רב יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות [שבבבל].

2 סימן תט (שכד).

למדנו כשאמרה תורה את מקדשי תיראו, שבתני כנסיות ובתי מדרשות בכלל.

ובסימן קד³ כתב:

וכשם שאסור ליהנות מן ההקדש, כך אסור ליהנות מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנתייחדו לתפלה לדרשה, שגם זה הקדש.

נמצאנו למדים מדבריו כי קדושת בית הכנסת היא מהתורה, והדבר נלמד מקדושת המקדש.⁴

כך משמע גם מדברי הרמב"ם שכתב במניין המצוות:⁵

שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות ובתי מדרשות... שנאמר 'אבד ותאבדון וכו' ואשיריהם תשרפון לא תעשון כן לה' אלקיכם".

וכן דייק מדבריו בערוך השולחן.⁶

2. קדושתו מדרבנן

כתב הר"ן:⁷

נראה לי דבית הכנסת ודכוותיה, כיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם.

3 שפו.

4 ועיין ברשימות שיעורים לגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל (יבמות ו ע"ב, עמ' קלא) שכתב שההבדל בין בית המקדש לבית הכנסת הוא שבבית המקדש השכינה נמצאת כל הזמן, משום שהוא בית ה', כי הוא המקום שבחר בו ה' לביתו, ואילו בבית הכנסת השכינה נמצאת בשעת התפילה ובלבד ובית הכנסת איננו ביתו ומקום משכנו תמיד, וכמדויק בלשון הגמרא (ברכות ו ע"ב): "א"ר יוחנן: בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה, מיד הוא כועס וכו'", שבת הכנסת הוא בית ששייך לכנסת ישראל, שהשכינה באה אצלם, אך איננו בית ה'.

וכתב שלפי זה ייתכן ששונה תוקף השראת השכינה שבבית הכנסת מבבית המקדש. שבבית המקדש שהוא בית ה' השכינה שורה בכל תוקפה ומחייבת ביראה, ואילו בבית הכנסת, שאינו בית ה' אלא הבית של כנסת ישראל, אין השכינה שורה בה כל כך בתוקף, ולכן איננה מחייבת ביראה אלא בכבוד.

5 לא תעשה סה.

6 קנג, ד.

7 מגילה ח ע"א ברי"ף.

לשיטה זו צריך לומר שהלימוד שהובא לעיל מ"והשימותי את מקדשיכם" הינו אסמכתא בעלמא.

3. קדושת כבוד (כתשמישי מצווה)

הרמב"ן כתב:⁸

דבית הכנסת עשו אותו כתשמישי מצוה כסוכה ולולב שנזדקין לאחר מצותן, ובזמן מצוה יש בהן קדושה של כבוד.

שורש מחלוקתם של הרמב"ן והר"ן נעוץ בדברי הגמרא שלפיהם כאשר מוכרים בית כנסת על ידי ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, קדושתו פוקעת וניתן להשתמש בדמי המכירה אף לצורך שתיית שכר. ונשאלת השאלה להיכן נעלמה קדושת בית הכנסת? מדוע הקדושה אינה נתפסת בדמים?

הרמב"ן ביאר כי גדר קדושת בית הכנסת הוא כשל תשמישי מצווה, כגון סוכה ולולב, שבזמן המצוה יש בהן קדושה של כבוד, כפי שמצינו שאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה וכן האיסור להשתמש בנויי סוכה במשך כל ימות החג, אך לאחר עשיית המצוה הקדושה פוקעת כסוכה ולולב לאחר החג.

ולכן:

בהכ"נ כל זמן שבני העיר רוצין בו נוהגין בו קדושה אפילו בחורבנו, שהרי עדיין לא עבר זמן מצוותו וראוי לחזור ולבנותו. הלכך כשמכרוהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אין בני העיר רוצין מן הסתם שתכחש מצותם לגמרי אלא שתחול קדושת בהכ"נ על הדמים. אבל כשנמלכו בני העיר למכרו לשתות בו אפילו שכר שרי, לפי שעבר זמן מצותו ונפקעה קדושתו ממנו כסוכה ולולב לאחר זמנו.

לעומתו, הר"ן ביאר שחכמים הטילו בבית הכנסת קדושה מדבריהם, והסיבה לפקיעת הקדושה במכירה ואי-חלותה על הדמים היא שיש לחלק בין קדושתם של הדמים לקדושתו של בית הכנסת, לפי שדמים אלו לא עמדו מעולם לדבר שבקדושה. ועוד משום שזו קדושה שנייה וקלושה

8 הובאו דבריו בר"ן, שם.

מהקדושה הראשונה, ולכן כאשר המכירה נעשית במעמד אנשי העיר, הקדושה פוקעת לגמרי ואינה חלה על הדמים.

בשור"ת מהר"י בי רב⁹ הכריע למעשה שקדושת בית הכנסת ובית המדרש היא מדרבנן, ולכן בכל ספק בעניין זה אזלינן לקולא.¹⁰ כאן המקום לציין את שור"ת דברי יציב שתלה את תוקף קדושת בית הכנסת, בשאלה אם חיוב התפילה הוא מדאורייתא או מדרבנן, וז"ל:¹¹

ואולי היה מקום לומר דלדעת הרמב"ם שעב"פ עיקר תפלה מה"ת, אם קבעו מקום להתפלל לה' באיזה אופן שיהיה חלה עליו קדושה מה"ת. אבל להרמב"ן ודעימיה שכל עיקר תפלה אינה אלא מדרבנן, גם קדושת ביהכנ"ס לא הוי אלא מדרבנן, ורק משום ביזוי מצוה [וכמ"ש הרמב"ן הנ"ל לשיטתו] ודו"ק.

בהמשך דבריו הביא את דברי הרמב"ן¹² שיש מצווה לזעוק לפניו בתפילה על כל צרה שלא תבוא על הציבור עיין שם. ובספר החינוך¹³ כתב ומי שצר לו ולא קרא אל ה' להושיעו ביטל עשה זה כדעת הרמב"ן ז"ל, ועיין במנחת חינוך שם, דהרמב"ן סובר שכל חיוב תפילה הוא רק מדרבנן ורק בעת צרה מסתפק שאפשר שהוא מהתורה.

וחידש הדברי יציב כי בזמן הזה לאחר החורבן ודאי שייך לקרותו עת צרה, ואם כן גם אם נאמר שהתפילה היא מדרבנן, מכל מקום בזמננו ודאי חיוב תפילה מהתורה, ולכן גם לרמב"ן קדושת בית הכנסת מדאורייתא. ועיין עוד בדבריו¹⁴ שכתב שקדושת בית הכנסת מדאורייתא מחמת הקריאה בתורה, ותלה זאת בשאלה אם החיוב לקרוא בתורה הוא מדאורייתא או מדרבנן.

9 סימן ה.

10 עיין עוד בשור"ח כללים מערכת ב' אות מ"ג שהביא חבל פוסקים בנדון. מכל מקום חלק גדול מהאחרונים נקטו למעשה שקדושתו מדרבנן, ראה שור"ת יביע אומר ח"ז, סימן כד. שור"ת דברי חיים ח"א סימן ג, שור"ת מהרש"ם ח"א, סימן י ועוד.

11 חושן משפט סי' נא.

12 בספר המצוות מצוה ה.

13 סוף מצוה תלו.

14 שם אות טו.

ב. קדושת הבניין וקדושת המקום

בבית המקדש קיימות שתי קדושות:

א. קדושת בית המקדש עצמו.

ב. קדושת המקום, שנשארה אף לאחר החורבן, אליבא דמאן דאמר קידשה לעתיד לבוא.

בעניין קדושת בית הכנסת יש לעיין אם רק בניין בית הכנסת מתקדש או שמא גם בו חלה קדושת המקום.

בספר "רשימות שיעורים" לגרי"ד סולובייצ'ק¹⁵ כתב שמהרמב"ם משמע לכאורה שבבית הכנסת אין קדושת מקום. הרמב"ם כתב¹⁶ שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא לפי שקדושת המקדש וירושלים היא מפני השכינה ושכינה אינה בטלה. ולכאורה השראת השכינה בהר הבית וכבית המקדש היא מפני שהקב"ה בחר באותו המקום, וחלות הבחירה קובעת שיש השראת שכינה במקום בית המקדש והיא אינה בטלה לעולם. כל זה אינו שייך בבית כנסת מפני שבו אין בחירה במקום.

אך הוסיף הגרי"ד סולובייצ'ק שדברים אלו נסתרים לכאורה מדברי הרמב"ם שם:

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא כו' לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר "והשמותי את מקדשיכם", ואמרו חכמים אע"פ ששוממים בקדושתן הם עומדים.

והנה דרשת חז"ל על הפסוק "והשמותי", הובאה במגילה דף כח לעניין בית הכנסת שחורב, שאין עושין אותו קפנדריא ונוהגין בו כבוד בחורבנו. אילולא דברי הרמב"ם היינו מפרשים שהצורך לנהוג כבוד בבית כנסת שחורב, הוא מפני שבעבר שימש המקום בית כנסת, ואין לבזות מקום ששימש בעבר בית כנסת, אך אין זה אומר שעדיין חלה קדושת בית כנסת במקומו לאחר חורבנו. אולם מכך שהרמב"ם מביא את דרשת חז"ל לעניין

15 יבמות ו, ע"ב. עמ' קכט.

16 בפ"ו מהל' בית הבחירה.

בית כנסת בנוגע לקדושת מקום בית המקדש וקובע שאינה בטלה לעולם, משמע שסובר שבבית כנסת יש קדושת מקום כמו בבית המקדש.¹⁷ בהמשך דבריו תלה הגרי"ד סולובייצ'יק את דין נטיעת אילן בחצר בית הכנסת בשאלה אם יש לבית כנסת גם קדושת מקום. בהגהות רע"א¹⁸ מובא שאין לנטוע עץ בחצר בית הכנסת כשם שאסור לנטוע אילן אצל המזבח או בכל העזרה, ואילו הוא ציין שמעשה היה בק"ק בריסק בזמן רבנותו של הגר"ח זצ"ל שהתיר לנטוע. ואמר הגר"מ זצ"ל שסברת הגר"ח זצ"ל הייתה שאין בבית הכנסת מקום כמו שיש במקדש, ולכן ניתן לטעת בקרקע שליד בית הכנסת, ואילו רע"א סבר שחלה קדושת מקום בבית הכנסת כמו שחלה בבית המקדש.¹⁹ ומצאתי בשו"ת באהלה של תורה²⁰ שכתב שהן בבית המקדש הן במשכן היו שתי קדושות - קדושת מחיצות וקדושת מקום, כמובא בגמרא בסוטה²¹ שמכניס עפר מבחוץ ומניחו על גבי קרקע המשכן, ודין זה נלמד מהמשכן שבו נאמר "ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים", משמע שגם המקום קדוש. אך קיים הברדל בין המקדש למשכן. במשכן המקום אינו קדוש מצד עצמו אלא רק בגלל היותו מתוחם על ידי המחיצות, וקדושת המחיצות היא שקידשה את המקום. לעומת זאת, בבית המקדש המקום קידש את המחיצות. לכן בבית המקדש המקום התקדש לעולמי עולמים, ואילו במשכן היה המקום קדוש כל עוד היו המחיצות במקומן. בעניין זה דומה בית הכנסת למשכן - מקומו של בית הכנסת לא נבחר כפי שנבחר מקום המקדש, וממילא מחיצותיו הן המקדשות את מקומו.

17 וכן משמע מדבריו בפ"א מהל' תפילה הי"א, עיי"ש.

18 או"ח סי' קנ סע' א.

19 אמנם הגרי"ד כתב שיש צד אחר להתיר נטיעת עץ בחצר בית הכנסת, כפסק הגר"ח זצ"ל. בבית המקדש הייתה העזרה חלק ממקום המקדש וצורתו, אך בבית הכנסת, גם אם נאמר שיש בו קדושת מקום, הרי היא דווקא בתוך בית הכנסת עצמו, במקום שנתקדש לתפילה ועבודה, מה שאין כן בחצר שליד בית הכנסת, שלא נתקדשה. עיי"ש.

20 ח"ב עמ' 48.

21 טו, ע"ב.

ועיין במג"א²² שגם ממנו משמע שבבית כנסת יש קדושת מקום, שכתב לגבי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויות, שהקרקע שלהן עתידה להיקבע בארץ ישראל כמו כרמל ותבור.

ג. ההתנהגות בבית הכנסת

קדושת בית הכנסת משפיעה על התנהגותם של הבאים בשעריו, כמובא בגמרא במגילה²³ ונפסק להלכה בשו"ע²⁴, וז"ל:

בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש כגון: שחוק והתול ושיחה בטילה, ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם, מדוחק, וי"א דבבית המדרש אפילו שלא מדוחק שרי.

ואין מחשבים בהם חשבונות, אא"כ הם של מצות, כגון: קופה של צדקה ופדיון שבויים,

ואין מספידים בהם אא"כ יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר, שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו;

ואם צריך ליכנס בהם לצרכו, כגון לקרוא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה, ואח"כ יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו...

מבואר כי חל איסור לנהוג בבית כנסת דברים שיש בהם משום קלות ראש, כשיחה בטלה,²⁵ אכילה ושתייה וכדו'.

בנוגע לאכילה בבית הכנסת יש לתמוה מפני מה נאסר הדבר, הרי אכילה ושתייה הן צורך קיומי של האדם, וכאשר אינן נעשות בדרך

22 סי' קנא.

23 כח ע"א-ע"ב.

24 אור"ח קנא, א.

25 בעניין שיחה בטלה נזכיר את דברי הזוהר הקדוש (פרשת תרומה, קלא ע"ב) שכתב כי המדבר דברי חול בבית הכנסת, אין לו חלק באלוקי ישראל. ובשער הכוונות (דף ד ע"א) כתב שראה למורו ז"ל שנוהר בתכלית הזהירות שלא לדבר כלל בבית הכנסת, אפילו שלא בשעת התפילה, ואפילו בדברי מוסר ותוכחות ותשובה לא היה רוצה לדבר כמעט כדי שלא יימשך מזה איזה דיבור של חול (ראה מג"א קנא ס"ק ג).

הוללות או שכרות, וודאי שלא בזמן התפילה, מפני מה יש להימנע מהן בבית הכנסת?

והנה, יש לחקור אם איסור האכילה הוא מפאת כבוד בית הכנסת וקדושתו, שהוא מקום המיועד לעיסוק בענייני נפשו של האדם ולא בצורכי גופו, אף ההכרחיים ביותר, או שמא האיסור נובע מצד קלות ראש.

הנפקא מינה תהיה בעניין אכילת עראי. אם איסור אכילה הוא מצד קלות ראש, הרי שאכילת עראי אינה מביאה לקלות ראש, אולם אם האיסור הוא מצד כבוד בית הכנסת, לכאורה אין לחלק בין אכילת קבע לאכילת עראי (ועיין בביאור הלכה²⁶ שנסתפק אם אכילת עראי מותרת בבית הכנסת).

ומצאתי בשו"ת הר צבי²⁷ שתלה את הדבר בשתי נוסחאות הגמרא הנ"ל במגילה.

הגמרא הביאה את דברי הברייתא הפותחת במילים: "בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש", ואחר כך פירטה: "אין אוכלין בהן ואין שותין בהן".

ניתן לבאר שהמשך דברי הברייתא בעניין איסור האכילה הם פירוש לאיסור לנהוג בקלות ראש. אולם אפשר לומר שהברייתא ממשיכה ומזכירה דברים נוספים שיש להימנע מעשייתם בבית הכנסת, כאכילה ושתייה, אף שאין הדבר נוגע לקלות ראש.

רש"י שם כתב שאין לגרוס בוי"ו "ואין אוכלין בהן", אלא "אין אוכלין בהן", זאת מפני שהמוזכר בהמשך הברייתא אינו איסור נוסף, אלא פירוש ל"קלות ראש". וכן מבואר בתוס'²⁸.

אך לרמב"ם, הטור והשו"ע הגורסים "ואין אוכלים", בוי"ו, אפשר שהאיסור אינו נובע מצד קלות ראש,²⁹ אלא מצד כבוד בית הכנסת, שבעטיו יש להימנע מאכילה אף שאין בה קלות ראש.

26 סי' קנא, ד"ה ואין אוכלין.

27 או"ח ח"א סימן עג, בנוגע לאכילת סעודה שלישית בבית הכנסת בית יעקב בחורבת רבי יהודה החסיד.

28 שם ע"ב, ד"ה ואעפ"כ.

29 ויעויין בביאור הגר"א (קנ"א סק"ב) שכתב, וז"ל: "כגון וכו' רמב"ם וטור וגו' ואין אוכלים כו' דלא כרש"י", עכ"ל.

והוסיף לבאר הג"ר צבי פסח פראנק זצ"ל:

אכילה ושתייה מצד עצמם בודאי שאין בזה קלות ראש, שהרי הם דברים חיוניים לכל אדם, ורק בביהכ"נ קדושת בית הכנסת גורמת שאכילה ושתייה שם הם בגדר קלות ראש, ולכן הקלות ראש שאסרו בבית הכנסת כולל כל קלות ראש לרבות גם פעולה כזו שמצד עצמה אין בה משום קלות ראש, אלא שמכיון שבתוך ביהכ"נ הפעולה הזאת נחשבת לקלות ראש, יש בזה איסור לעשותה שם. משום כבוד ביהכ"נ, ובכלל איסור זה גם אכילה ושתייה. וכן הוא בכלל האיסור שם שאר אומנות ומלאכות שאעפ"י שמצד עצמן אין בהם משום קלות ראש, מ"מ במקום קדוש כביהכ"נ בכלל קלות ראש הם.

עוד האריך לבאר כי גם אכילת עראי נאסרה בבית הכנסת, כפי שפסק השו"ע לגבי שינת עראי. ולא גרע מאיסור שתייה, הנחשבת עראי.³⁰

ד. תנאי בנוגע לקדושת בית הכנסת

מצינו בגמרא במגילה:³¹

אמר רב אסי: בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשוין, ואף על פי כן אין נוהגין בהן קלות ראש. ומאי ניהו – חשבונות.

מדבריו של רב אסי אנו למדים כי אפשר להתנות בזמן בניית בית הכנסת שניתן יהיה לעשות בו פעולות מסוימות שבאופן רגיל יש להימנע מעשייתן בשל קדושת המקום.

אמנם יש לעיין בדבר, אם התנאי מועיל אף לזמן שבו בית הכנסת בנוי, או שמא רק לאחר שחרב. נוסף על כך יש לבאר לאיזה עניין מועיל התנאי, שהרי רב אסי עצמו הגביל את ההיתר לדברים שאין בהם קלות ראש. בעניין זה מצינו שיטות אחדות:

א. רש"י שם פירש: "על תנאי – על מנת שישתמשו בהן". ברא"ש³² כל הבין שכוונתו של רש"י היא ש"אפילו בישובן יכולין לעשות בהן כל

30 ועיין עוד בילקוט יוסף, עמוד ר"מ.

31 כ"ח, ע"ב.

32 בבא בתרא פ"א סימן ד'.

צורכם", כלומר התנאי מועיל אף לזמן שבית הכנסת קיים. וכן כתב הגהות אשרי³³ בשם האור זרוע, והוסיף שרק ביזיון גדול, כזריעה, יש לאסור, וזאת אפילו לאחר שבית הכנסת חרב, וכן כתב הנמוק³⁴.

ב. הרא"ש הקשה על רש"י מהמסופר בגמרא על אודות רב פפא ורב אדא שבזמן לימודם ירד גשם ונכנסו לבית הכנסת, והגמרא מנמקת שלא עשו כן מחמת המטר אלא כי "שמעתתא דבעיא צילותא" [כלומר: הלימוד צריך ריכוז ויישוב הדעת]. ולפירושו של רש"י שהתנאי מועיל אף לזמן שבית הכנסת קיים, מדוע יש להימנע מכניסה לבית הכנסת מפני המטר?

לכן פירש הרא"ש "על תנאי הן עשויין" - לאחר חורבן מותרין, אבל ביישובן אסורין. גם התוס'³⁵ כתבו שהתנאי מועיל רק לשעת החורבן, וגם אז אסור בקלות ראש, כגון זריעה.

ג. הרמב"ן סובר³⁶ שהתנאי מועיל אף לשעה שבית הכנסת קיים, להאכיל עניים או להשכיבם שם, והוא הדין לכל צורכיהם לפי שעה. בביאור דבריו כתב הביאור הלכה³⁷ שאין חילוק בין זמן שהוא קיים לזמן חורבנו, ובכל עניין: מדוחק, כגון בעניים - מותר, ושלא מדוחק - אסור.

השו"ע³⁸ הכריע כשיטה השנייה, שהתנאי אינו מועיל לזמן יישובו של בית הכנסת. וז"ל:

אם בשעת בנין בהכ"נ התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו בחרבנו; אבל ביישובו, לא מהני תנאי.

ואפילו בחרבנו, לתשמיש מגונה, כגון: זריעה וחשבונות של רביס, לא מהני תנאה.

33 מגילה ד', ז'.

34 מגילה שם.

35 מגילה שם, ד"ה בתי כנסיות; בבא בתרא ג ע"ב

36 מגילה שם.

37 או"ח קנא, ד"ה אבל ביישובו.

38 סי' קנא סע' יא.

המגן אברהם³⁹ כתב על דברי המחבר:

ו"ל דהכא מיירי לתנאי של קלות ראש כגון אכילה ושתייה ובחמה מפני החמה.

כלומר: לשאר תשמישים מועיל התנאי ביישובו של בית הכנסת. אך בביאור הלכה⁴⁰ חלק עליו וכתב בדעת המחבר שהתנאי אינו מועיל לשום דבר ביישובם.

להלכה, הסיק הביאור הלכה:⁴¹

אף שהמחבר העתיק לדינא דבישובו לא מהני תנאי, מכל מקום, נראה מדברי הט"ז בריש הסימן דכשהוא מדוחק וכנ"ל יש לסמוך על הרמב"ן דאפילו בישובו מהני, והדין עמו, שכן הוא ג"כ דעת הר"ן והרשב"א. וגם יש לצרף לזה דעת רש"י ואו"ז דס"ל דאפילו בישובו מהני תנאי. ודע עוד דאפילו לדעת רש"י ואו"ז דמהני תנאי אפילו בישובו, מ"מ לקלות ראש ממש כגון שחוק והיתול וכיוצא בו, פשיטא דלא מהני, כדמוכח בגמרא להדיא, עיין שם, דאפילו חשבונות אסרו משום דהוא ג"כ קלות ראש.

גם הגר"א⁴² הביא את דברי הר"ן בשם הרמב"ן שעל תנאי מותר לכל אדם מדוחק, ומשמע שנוקט כך להלכה.⁴³ כלומר יש בכוחו של התנאי להועיל בשעת הדחק גם בזמן יישובו של בית הכנסת, אך לא לקלות ראש גדולה כשחוק והיתול.

לאור זאת הכריע המשנה ברורה⁴⁴ שהנהגים להקל לעשות סעודת סיום הש"ס בבית המדרש מפני שאין להם מקום אחר מרווח לזה, אין למחות בידם דיש להם על מי לסמוך. כלומר, מאחר שמדובר בשעת הדחק, ניתן להסתמך על התנאי ולהתיר אכילה בבית הכנסת.

בהקשר לכך עוסק האגרות משה בשאלה מעניינת בעניין עיוור הנעזר בכלב נחייה והכלב מלווה אותו לכל מקום, אם יכול להיכנס לבית הכנסת

39 ס"ק יד.

40 סי' קנא ד"ה לא מהני.

41 ד"ה אבל בישובו.

42 ס"ק ה.

43 ועיין באג"מ או"ח ח"א, מה.

44 ס"ק כ.

להתפלל בציבור ולשמוע קדיש, קדושה, קריאת התורה וקריאת המגילה וכדומה, אף שהכלב מוכרח להיכנס עמו, או שיש ביזיון בהכנסת בעל חיים לבית הכנסת שהוא מקדש מעט.

לאחר שהביא את שיטות הפוסקים, ובכללן שיטת הרמב"ן, כתב על

כך:⁴⁵

וכמדומני שבהרבה מקומות נוהגין להקל אף שלא בשעת הדחק. ולצורך מצוה קצת, כגון לאכול סעודה שלישית בשבת אף שאין צורך גדול, שהרי יכול כל אחד לאכול בביתו, נוהגין כמעט בכל המקומות להתיר. ואף לעשות משתה בקריאת החתן או בר מצוה נוהגין להקל, אף שאין ברור שיש בזה ענין מצוה. והחסידים נוהגין בכל בתי כנסיות שלהן להתיר אף בדבר הרשות ממש כהא דאכילה ושתיה ביום היא"צ.

א"כ מוכרחין לומר שנוהגין כרש"י והג"א בשם אר"ז שמוותר על תנאי אפילו בישובן לאכילה ושתיה וכה"ג אף בלא דוחק. ונמצא שנפסק עתה כן להלכה, אף אם אולי רק בדורות האחרונים התחילו לנהוג כן... מ"מ בשעת הדחק ודאי יש לפסוק להתיר שבזה הא מתירין גם הרמב"ן והרשב"א והר"ן, וכדפסק המ"ב בבאור הלכה.

לכן הסיק בנוגע להכנסת כלב נחייה לבית הכנסת, שאין לנו שעת הדחק גדולה מזו, שאם לא נתיר לו יתבטל כל ימיו מתפילה בציבור וקריאת התורה וקריאת המגילה בציבור, וגם יש ימים שעוגמת הנפש גדולה מאוד, כגון בימים נוראים וכד' שרבים מתאספים.

והוסיף לומר כי מאחר שמכניס את הכלב לצורך תפילה של בעליו אפשר שאין בכך כלל ביזיון וקלות ראש כלל, אלא שטוב הדבר שישב סמוך לפתח כדי לא לבלבל את הציבור.⁴⁶

45 ש.ס.

46 ועיין בילקוט יוסף או"ח סי' קנא (עמ' רנח-רנט) שכתב בשם מרן הגר"ע יוסף זצ"ל כי אין להתיר לעיור להכניס את הכלב לבית הכנסת, וכמבואר בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סימן פז), שאפשר למצוא עצה שיהיה אדם שייקחנו לבית הכנסת וכדו'. והביא שגם בספר "שערים המצוינים בהלכה" תמה על האגרות משה הנ"ל, שהרי העכו"ם יראו שנכנס העיור לבית הכנסת עם כלבו, ויש כאן איסור "לא תחללו", שהם מקפידים שלא ייכנס כלב וכדו' לבית יראתם. עיי"ש, ועיין בשדי חמד (מערכת ביהכ"ס, אות כא) שכתב שבמקום שנוהגים העכו"ם להחמיר באיזה עניין, אנן נמי מחמירין. עיי"ש.

מכל מקום, מעיון בין בתרי דבריו למדנו כי המנהג הוא להקל לצורך מצווה קצת אף שלא בשעת הדחק, ולכן נהגו להתיר עריכת סעודה שלישית או קידוש בשבת בבית הכנסת.

ועיין בשו"ת הר צבי⁴⁷ שהביא את דברי המג"א, שלפיהם ההיתר לערוך סעודת מצווה בבית הכנסת הוא רק בסעודת פת וקטניות. וכתב הפמ"ג שכוונתו שבסעודת פת וקטנית אין רגילות לבוא לידי שכרות. על פי זה כתב לבאר שבסעודה שאין בה חשש שיבואו לידי שכרות, הרי מצד עצמה אין בה קלות ראש, ורק כשהיא במקום קדוש כמו בית הכנסת בכלל קלות ראש היא. ולכן כשהיא סעודת מצווה, אז גם מצד קדושת המקום אין בזה קלות ראש, שדבר של מצווה מקומו במקום קדוש ומותר. לעומת זאת, בסעודה שקיים בה חשש שכרות ומצד עצמה יש בה קלות ראש, גם כשהיא מצווה אסורה בבית הכנסת כיוון שהיא קלות ראש מצד עצמה.⁴⁸

ובשו"ת יחוה דעת⁴⁹ הסיק שמותר לעשות סעודה שלישית בבית הכנסת, ובפרט כשאומרים שם דברי תורה בהלכה ובאגדה והוסיף שכן פשוט המנהג לאכול בבית הכנסת בלימוד שעושים ביום פקודת השנה של אחד מיחידי הקהל, ומברכים ברכות הנהנין על כל מיני מאכל שמביאים שם.

יוצא אפוא שניתן להתיר עריכת סעודת מצווה בבית הכנסת משני טעמים:

- א. אין בכך קלות ראש, אך אם יש חשש שיבואו לידי שכרות - אסור.
- ב. כשבית הכנסת נבנה על תנאי, יש לסמוך על השיטות שהתירו אכילה בשעת הדחק, ואף אם אין זו שעת הדחק, עדיין יש מקום להתיר מצד המנהג, כפי שכתב האגרות משה.

טרם אכלה לדבר בעניין זה, אציין כי הסתפקתי בנוגע לאופן חלותו של התנאי, אם התנאי גורם שייגרע משהו מקדושת בית הכנסת, או שמא

47 שם.

48 ועיין עוד בדבריו שדן באריכות בנוגע לסעודת שבת, אם ניתן לעשותה בבית כנסת.

49 ח"ג סימן י.

הקדושה אינה נעשית קלושה יותר, והתנאי רק גורם לכך שבזמן עשיית התשמיש המסוים בבית הכנסת אין הקדושה חלה.

והשיב לי על כך הגר"ח קנייבסקי שליט"א: "תפוס לשון אחרון". נמצאנו למדים כי תועלתו של התנאי אינה באה על חשבון קדושת בית הכנסת, ואין בתנאי כדי לגרוע מקדושה זו.⁵⁰

ה. תנאי שלא תחול כלל על המקום קדושת בית כנסת

עד כה עסקנו בהתניית תנאי שתחול על המקום קדושת בית הכנסת, אך בשעת הדחק ניתן יהיה לעשות בבית הכנסת פעולות נוספות שאין בהן קלות ראש ממש. עתה נתבונן אם ניתן להתנות מראש שלא תחול כל קדושה על בית הכנסת, כך שיימנע מצב שבו מאן דהוא יגיע לקלות ראש במקום קדוש.

מצאתי בפסקי תשובות⁵¹ שמאחר שעל פי סתימת השו"ע והמג"א, אין מועיל תנאי אף בכתי כנסיות ומדרשות שכחו"ל אלא לאחר חורבנם, ולמרות מסקנת המשנ"ב והביה"ל שתנאי מועיל אף בשעת יישובן, אין זה מועיל אלא לסעודות מצווה או שאר סעודות שיש הכרח וצורך הציבור לעשותן בבית הכנסת.

וצדיקי הדורות חששו שמא יבואו להקל במקום שאין צורך והכרח, וגם כי ערכו את שולחנותיהם לקהלם בשבתות וימים טובים ושאר יומי דפגרא ויומא דהילולא וכיו"ב, ומענוותנותם חששו שמא בכלל סעודות רשות הן שאין הכרח לעשותם בביהכ"ס ובביהמ"ד דווקא, לכן היו אומרים בעת חינוך ביהכ"ס שאין בית זה אלא בית ועד לתלמידי חכמים ולעמך בית ישראל לתורה ולתפילה ולהיקהל יחד ולשמוח באהבה בכל המצטרך לשמחת מצוה, וגם להשתמש בו לצרכי האורחים בכל מה שיצטרכו, ולא יחול עליו קדושת ביהכ"ס וביהמ"ד.

50 עוד שאלתיו אם יש עניין להדר שלא להתנות תנאי גם כאשר יודעים שפעמים רבות אנשים ייכשלו רח"ל באכילה וכדיבור בבית הכנסת, וענה לי: "להיפך, יש ענין להתנות".

51 או"ח קנא.

והובאו הדברים בהרחבה בשו"ת דברי חיים, וז"ל: 52.

נראה בפשיטות דהבתי מדרשים של צדיקי הדור שמחידים בביתם אין להם דין בית המדרש להיות עליו קדושת בית הכנסת, שהרי אנו רואים שמשתמשים בו דברים שאין רשאים להשתמש בבית המדרש סתם אפילו ע"י תנאי במקומו, שעושים סעודות נשואין ושוחקין בשמחת מצוה כנהוג, אשר אין רשאים לעשות כן בבית המדרש אחר, וגם ישנים בהרבה בתי מדרשים של צדיקים שינת קבע דאסור על פי הדין ועוד כמה תשמישים כידוע.

אך הטעם דצדיקים בונים רק לשם בית וועד לתלמידי חכמים להקהל יחד ולשמוח באהבה בכל המצטרך לשמחת מצוה וגם להשתמש לצרכי האורחים בכל מה שיצטרכו ורק שיתפללו בו ג"כ, לא שתהיה קדושת בית הכנסת עליהם. וכן שמעתי בפירוש שצדיק אחד אמר בפירוש בשעת בניית בית המדרש בביתו אמר בבנותו שמתנה בפירוש שבונה בית ועד, אבל לא שיהא קדושת בית המדרש עליו. ובוזה בודאי רשאי להשתמש אפילו בעודו קיים ולא נחרב דלא נקרא עליו מעולם שם קדושת בית הכנסת ומסתמא כן נוהגים כל הצדיקים. 53

זו גם הסיבה לכך שבמקומות רבים הקפידו לקרוא למקום "שטיבל" ולא בית הכנסת.

יש להעיר כי דרך זו אפשרית רק כאשר התורמים לבנייה הסכימו שלא תחול על המקום קדושת בית הכנסת, כפי שמצוי אצל אדמו"רים המקבלים תרומות מנדבנים על מנת שיעשו בהן שימוש כראות עיניהם. אולם בדרך כלל התורם לבניית מקום תפילה עושה זאת על דעת שתחול על המקום קדושת בית הכנסת.

52 חושן משפט ח"ב, לב.

53 והוסיף בדבריו עוד: "ונהי שמקדשים הבית בקדושה, היינו כמו שמקדשים כל הבנינים לצרכם כל אחד כפי מה דמשער בלבו מקדש לשם מצוה אבל לא לקדושת בית תפלה והוי רק תשמישי מצוה, והוי דין תשמישי מצוה דהתפלה הוא טפל ולא חל עליו אפילו קדושה כל שהוא, כמו שכתבו הרמב"ן והר"ן ז"ל (מגילה כו ע"א, ר"ן ד"ה מאן דשרי) דזה מקרי רק בונה סתם לצורכו ורק שהצדיק עושה כל צרכיו בקדושה אבל לא נקרא על הבית המדרש קדושת בית הכנסת דלא נתיסד כלל לבית הכנסת ונהי דכפי העולם נקרא מקום קדוש דאפילו במקום שמתפללין דרך ארעי ובתי צדיקים לא בית המדרש נקרא גם כן מקום קדוש".

יתרה מכך, הרי כתב הרמב"ם:⁵⁴

כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בית הכנסת.

ומשמע מדבריו שיש בכך מצווה,⁵⁵ וכאשר אין קדושת בית כנסת, יוצא שלא קיימו את המצווה.

זאת ועוד, אין להשוות את ערכה של תפילה הנאמרת במקום הקדוש בקדושת בית כנסת, לערכה של תפילה הנאמרת במקום שאינו קדוש בקדושה זו, ואף על פי שבאופן האמור אין חשש שייכשלו בעוון קלות ראש או חוסר כבוד בבית הכנסת, מכל מקום יש בכך הפסד גדול וקבוע בנוגע לקדושת המקום ולערך התפילה בו.

לפיכך יש לשקול היטב תועלתו של פתרון זה לעומת ההפסד הטמון בו, וזו הסיבה שדרך זו מצויה אך ורק בחצרותיהם של אדמו"רים שונים, אשר מפאת התדירות הגבוהה שהיו באים אורחים לתוכם, ועריכת השולחנות של אותם הצדיקים, ראו לנכון לא להחיל על המקום קדושת בית כנסת מחשש שינהגו בו קלות ראש.

ו. תנאי בבתי כנסת בארץ ישראל

כבר הזכרנו לעיל את דברי רב אסי כי בתי כנסת של בכל על תנאי הם עשויים. ניתן לומר שכוונתו היא שכאשר בונים בית כנסת בבבל, גם אם אין מתנים בפירוש, מן הסתם הבנייה מתבצעת על דעת התנאי, מפני שכך הוא המנהג הרווח בבבל. לחילופין אפשר לומר שהכוונה היא שכאשר בונים בתי כנסת בבבל, מתנים עליהם בפועל.

על פי האופן הראשון, אין מכאן ראייה שקיימת מניעה כל שהיא להתנות אף בבתי כנסת שבארץ ישראל, שהרי רב אסי לא שלל בדבריו את אפשרות ההתניה בארץ ישראל אלא אמר שבבבל אין צריך להתנות בפירוש, בניגוד למקומות אחרים שבהם יש צורך להתנות בפירוש. אולם על פי האופן השני ניתן להסיק מדברי רב אסי שרק בבבל היו

54 פי"א מהלכות תפילה ה"א.

55 עיין אגרות משה או"ח ח"ב, מ"ד.

מתנים, מה שאין כן בארץ ישראל. וכתב הביאור הלכה⁵⁶ שאין לנו הוכחה שבארץ ישראל אין מועיל התנאי, שייתכן שבבבל היו בוחרים להתנות מטעמים שונים ובמקומות אחרים לא נהגו באותו הזמן להתנות, אולם אם אכן התנו במקומות אחרים, יועיל התנאי, וכמו בכל תשמישי קדושה. אמנם התוס' כתב:⁵⁷

ודווקא לאותן שבבבל מהני התנאי, שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתן. אבל לאותן שבארץ ישראל לא מהני תנאי, שהרי קדושתן לעולם קיימת.

וכן פסק השו"ע⁵⁸ שבבתי כנסת שבארץ ישראל אין מועיל שום תנאי. והעיר על כך הביאור הלכה שלכאורה אין דין זה ברור לכולי עלמא, וחידוש זה הוזכר רק בדברי התוס' ולא בשאר הראשונים. וביאר שבעלי התוס' כתבו זאת לשיטתם שבזמן יישובו של בית הכנסת אין מועיל התנאי אלא רק בחורבנו, ולכן כתבו שהתנאי מועיל דווקא בבבל, שהואיל וכשיבוא הגואל ויתקבצו ישראל מכל המקומות לארץ ישראל, לא יצטרכו למקדשי מעט אלו ועתידיים להיחרב, וממילא תפקע אז קדושתם, לכן מועיל התנאי באותם בתי כנסת לכל זמן שיחרב. מה שאין כן בארץ ישראל שלעולם לא תתבטל קדושת בית הכנסת, גם לחורבנו אין מועיל תנאי, כמו ביישובו.

לפי זה, לאותם פוסקים הסוברים שהתנאי מועיל אף לזמן יישובו של בית הכנסת לשעת הדחק, כגון האכלת אורחים עניים, אפשר לומר שאין חילוק בין בבל לארץ ישראל, ואף בארץ ישראל מועיל התנאי. לאור זאת ניתן לסמוך על הסוברים שהתנאי מועיל אף בארץ ישראל, ואף ביישובם של בתי הכנסת.

56 סי' קנא, ד"ה אבל בכ"כ.

57 מגילה כח ע"ב ד"ה בתי כנסיות.

58 סי' קנא סע' יא.

ז. מהו הזמן שבו יש להתנות

עוד עלינו לברר מהו הזמן המתאים להתניית התנאי, אם יש להתנות בזמן הנחת אבן הפינה לבית הכנסת, קודם שיתחילו לבנות, או שמא גם אם כבר סיימו את בניית בית הכנסת, ניתן להתנות לגביו כל עוד לא התפללו או למדו בו.

וז"ל השו"ע: 59

אם בשעת בנין ביהכנס'ם התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו...

מפשט לשונו משמע שכל עוד עסוקים בבניית בית הכנסת ניתן להתנות עליו, אולם לאחר שהושלמה בנייתו ונחנך, אין עוד אפשרות להתנות עליו.

לכאורה כך נראה גם מדברי השו"ע לקמץ⁶⁰ שכתב בנוגע לקדושת בית הכנסת:

אינו קדוש עד שיתפללו בו, אפילו אם בנאוהו לשם ביהכנס'ם...⁶¹

ומאחר שהתנאי נוגע לקדושת בית הכנסת, כל עוד לא חלה הקדושה נראה שאפשר להתנות.

אולם בשו"ת שואל ומשיב⁶² מספר איך שזכה לבנות בית כנסת בעירו לכוב, ובעת שהניח אבן הפינה עת החל במלאכה, התנה אילו פרטים יוכלו לעשות בבית הכנסת. מדבריו נראה כי ראוי ונכון לכתחילה שיתנו ראשי הקהילה את התנאי בעת הנחת אבן הפינה, קודם שיבנו את בית הכנסת.

ואפשר לומר שהדבר תלוי בשיטות שהובאו לעיל בענין גדרה של

59 סי' קנא סע' יא.

60 סי' קנג סע' ח.

61 וראה פת"ש בהלכות אבלות סי' שסח ס"ק א לגבי הדין שאין נוהגין קלות ראש בבית הקברות ואין ניאותין ממנו, כל זה הוא דווקא כשכבר נקבר באותו השדה אפילו מת אחד, אז נאסר כל השדה. אבל אם עדיין לא נקבר שום מת, רק ייחדו את המקום לבית קברות, לא נאסר. ודימה את הדבר לבית כנסת, שאינו קדוש עד שיתפללו בתוכו.

62 מהדור"ה סימן סג, הו"ד בפסקי תשובות שם, הערה 99.

קדושת בית הכנסת: אם נאמר שקדושת בית הכנסת היא כעין הקדושה שבמקדש, יש צד לומר שהמבנה מתקדש כבר בזמן הבנייה;⁶³ אולם אם נסבור כשיטת הרמב"ן, שגדר הקדושה הוא כשל תשמישי מצווה, אזי כל עוד לא התפללו בבית הכנסת אין בו קדושה, וניתן להתנות. וראיה לדבר, שאפילו בנוגע לתשמישי קדושה, כל עוד לא השתמשו בהם, לא חלה עליהם קדושה, וכדמצינו בשו"ע⁶⁴:

סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין לעולם, וצר ביה תפילין חד זימנא, אסור למיצר ביה זוזי.

כלומר, האיסור להניח דברי חול בתוך תיק התפילין קיים רק כאשר כבר נעשה שימוש קודש בתיק התפילין.⁶⁵

ח. חשיבותן של פעילויות קהילתיות מרוממות

נמצאנו למדים כי ניתן ואף כדאי להתנות תנאי בנוגע לקדושת בית הכנסת, אך התנאי אינו יכול להתיר "קלות ראש" בין כותלי בית הכנסת. והנה במבנה בית כנסת גדול שבו ניתן להקצות אולם מיוחד שימש נאירועים אחרים אין מגיעה לערוך בו פעילויות נוספות, כל עוד מתאימות הן לרוח המקום. עיקר המורכבות קיימת במבנה קטן, שבו לא ניתן להקצות אולם נפרד לתפילה ואולם נפרד לאירועים, במצב כזה יש לברר אילו סוגי פעילויות יהיה ניתן לקיים תוך התחשבות בקדושת המקום, ומאילו סוגי פעילויות יש להימנע.

לאור מה שכתבנו במאמר זה נראה כי ניתן ואף רצוי להתנות תנאי בנוגע לקדושת בית הכנסת, שלפיו ניתן יהיה לערוך בו אירועים חשובים נוספים, על פי שיקול דעתו של רב המקום.

63 ומכל מקום אין הדבר מוכרח, ואפשר שגם לצד זה הקדושה חלה רק משהתחילו להתפלל. ועיין במעילה יד ע"א: "בונין בחול ואח"כ מקדישין".

64 א"ח סי' מב סע' ג.

65 וכן כתב לי בתשובה הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שניתן להתנות קודם שמתחילים להתפלל במקום. בדבר שאלתי אם אפשרי שאמירת התנאי תיעשה על ידי רב בית הכנסת, או שיש להתנות דווקא על ידי חברי העמותה הבונה את בית הכנסת, השיב לי כי הרב הוא שליח כולם.

לפיכך ניתן יהיה לערוך באולם בית הכנסת אירועים כגון סעודות מצווה, הרצאות תורניות וכדו', וכל זאת על פי שיקול דעתו של הרב, כך שפעילויות אלו לא יביאו למצב של קלות ראש בבית הכנסת.

חתימה

ברצוני לחתום בדברי הגמרא במסכת שבת: 66

תניא ר' ישמעאל בן אלעזר אומר: בעוון שני דברים עמי הארצות מתים: על שקורין לארון הקודש "ארנא", ועל שקורין לבית הכנסת בית עם.

ומפרש רש"י:

לשון ביזוי. שמתקבצין בו הכל.

וכותב על כך המהרש"א שם ביאור שיש בו כדי להאיר את ענייננו:

נראה דכשם דבית הכנסת אינו מוזכר של מי היא אלא של כנסיה וכולל עם ישראל את הקדוש ברוך הוא כמו כל כנסיה שהיא לשם שמים כו', וכמ"ש פרק קמא דברכות, מנין שהקב"ה מצוי בבהכ"נ שנאמר "אלהים נצב וגו'", מה שאין כן בית עם כאלו היא מיוחדת לעם לצרכם, ואין חלק אלהים בה וק"ל.⁶⁷

כלומר, המילים "בית עם" מבטאות מקום אשר עיקר עניינו הוא צרכיו של העם, בלי לכלול בהם צורך גבוה. אולם עיקר עניינו של בית הכנסת הוא מקום שכולל הן את השכינה הן את עם ישראל.

66 לב ע"א.

67 מן הראוי להתבונן אף בפירושו המופלא של החכמת מנוח על דברי הגמרא (שם), וז"ל: "י"ל שהבזיון הוא לפי שמייחסין הבית לעם ולא לה'. ובזה שוללים ממנו הקדושה. אבל כשאומרים בית הכנסת אינם שוללים אותו מה', שהרי לשון כנסיה שייך גם כן בשכינה שנכנסת שם היא וכל העם. אף על פי שאין הוכחה בלשון בית הכנסת לדרך כבוד וקדושה, מכל מקום די בו, כיון שאינו דרך בזיון, כיון שאין קדושת ביהכנ"ס כל כך כמו קדושת ארון הקודש, שקדושתו חמורה יותר, ולכך צריך לכבדו בדבורו לומר מילת 'קודש', ולא די לו בסתם... ולפי הקבלה אתי שפיר שבית הכנסת מורה קדושה מלשון כנסת ישראל, שהיא השכינה, כאילו אמר 'בית השכינה'."

בית הכנסת אינו מקום של מפגש חברתי בעלמא, וממילא כל פעילות שאין בה כדי לרומם את הקהילה מבחינה רוחנית ולחבר בין עם ישראל לאביהם שבשמים, ראוי לה שלא תיעשה במקום זה. אדרבה, האתגר העומד לפתחנו הוא ליצור פעילות רבה ומגוונת שתענה על צורכי הקהילה מתוך מגמה ברורה שהתכנסות זו של הציבור תביא להתחזקות בעבודת ה'.